

TEADUSNÕUKOJA TEEMAD 08.03.2022 ja 31.03.2022

Kuidas kõnetada inimesi, kelleni on riiklikest kanalitest tulevate sõnumitega keeruline jõuda?

Taust

Covid-pandeemia ajal on enamikus maailma riikides tekkinud inimeste rühmad, kes on vastu vaksineerimisele, skeptilised valitsuse ja meditsiiniinstitutsioonide antava teabe ning käitumisjuhiste ning protestimeelsed nakkuse levimuse piiramiseks kehtestatud piirangute suhtes. Suuremat vaksineerimistõrksust on eri riikides seostatud madalama haridustaseme, etnilise vähemusse kuulumise ning suurema usaldamatusega valitsusinstitutionide suhtes – kõik need kehtivad ka Eesti kohta. Vaksineerimisvastaste rühmade omavahelises kommunikatsioonis mängib olulist rolli sotsiaalmeedia – seda nii Eestis kui muudes maades. Enamik tänaseks avaldamiseni jõudnud uuringud vaksineerimistõrksuse suhtes on teinud siis, kui elanikkonna hoiakud ja vaksineerimisvastaste subkultuur ei olnud veel kinnistunud. Vaksineerimiskommunikatsiooni eri võtete edukuses mängis olulist rolli see, et neile reageerisid inimesed, kes nagnii end vaksineerida soovisid. Tänapäevaks ilmunud COVID-vaksineerimise meetmete tõhususe analüüse ei saa seetõttu hästi kohandada Eesti tänapäevase olukorrale. Järgnevas ülevaates on kasutatud Eestis läbiviidud vaksineerimisvastaste sihtrühma uuringuid ning muude riikide heade praktikate analüüse motiveerimaks inimesi vaksineerima gripi jm hooajaliste viiruste vastu.

Eestis läbiviidud uuringute järeldused

Terviseameti andmetel on tänase seisuga COVID-19 vastu vaksineerimata 25% ja vähemalt ühe doosi saanud 75% Eesti täiskasvanutest. COVID-19 teemalise küsitluse 37. ja 38. laine andmetel¹ on umbes 11,5% elanikest vaksineerimise suhtes kõhkleva positsioonil ning umbes 13,5% elanikest on vaksineerimisele kindlalt vastu.

- Vaksineerimises kõhklejaid iseloomustab kõrgem riskitunnetus – nad kardavad nakatuda ja ise nakkust kanda ning enamik jälgib maskikandmise juhiseid (Vihalemm 2022, Kantar 2021).
- Vaksineerimisele kindlalt vastu olivate enamikku iseloomustab kartmatust nakkust saada ja ise edasi kanda ning riskide vältimise juhiseid jälgivad nad juhuslikumalt. Vaksineerimise vastasteid iseloomustab riigi infokanalite harv jälgimine või vältimine ning usaldamatus oma perearsti ja/või üldse arstide ja teadlaste suhtes. Nendest pooled ei usalda vaksineerimise teemal üldse ühtegi allikat (Turu-uuringute AS 2022, Vihalemm 2022).

Nende kahe sihtrühma umbusu ja pettumise leevendamine ning kõnetamine koroonariskide vältimise, sh vaksineerimise teemadel peaks rajanema erinevatel strateegiatel, kuna nende suhtumine viirusesse ning tõenduspõhise meditsiiniga seotud inimestesse ja institutsioonidesse on erinev.

Kõhklejate sihtrühma puhul on võimalik suhtlust rajada tõenduspõhise meditsiiniga seotud argumentidele, enda kaitseks tegutsemise motiveerimisele ning seniste meetmete rakendamisest tekkinud võimalike pettumuste leevendamisele. Eesmärk on saavutada nende tõhusam kaitse viiruse vastu (eeskätt vaksineerimise teel), suurem usaldus riigiasutuste ning avalik-õiguslikest kanalitest edastatava info suhtes ning (edaspidi) kiirem juhiste järgimine.

---

¹ Analüüs on koostatud Covid-küsitlusuuringu 37. ja 38. küsitlusalaine koond-andmebaasi põhjal, vaksineerimata vastajate väljevõtuvalimil. Järeldustes tuleb arvestada ühendandmebaasi ajalisest ebatäpsusest ning küsitlusuuringu valimi väikesest kallutatusest (77% vaksineeritud 38. laine küsitluses, 75% vaksineeritud statistika põhjal) tulenevaid ebatäpsusi.

Vaktsineerimisele kindlalt vastu olijate puhul on võimalik suhtlust rajada usaldamatuse leevendamisele ning kompromisside pakkumisele, saavutamaks ühine eesmärk: koroonast tingitud piirangute ja ebameeldivuste vähendamine ühiskonnas. Selle sihtrühma kaitstus viiruse suhtes suureneb tõenäoliselt haiguse läbipõdemise teel.

2021. aastal läbiviidud kvalitatiivuuringuist ilmneb kõhklejate seas korduv mõtteviis, et „viirusega tuleb õppida elama, see ei kao kusagile“, tuuakse paralleele gripiga (Kantar 2021). Aasta tagasi soovisid kõhklejad olla täiesti veendunud vaktsiini ohutuses, kartsid raskeid lühi- ja pikaajalisi vaktsiini kõrvaltoimeid ning eelistasid viiruse läbi põdeda (Kantar 2021). Praeguses taanduva omikrontüve laine olukorras võib see „viirusega elama õppimine“ tähendada, et haigust peetakse suhteliselt ohutuks ja/või selle läbipõdemist (ligi 14% kõhklejatest on haiguse läbi põdenud) piisavaks kaitseks. Seetõttu on vaktsineerimise soovitus otstarbekas adresseerida eeskätt kõhklejate riskirühmadele: vanemaealised ja kaasuvate haigustega inimesed, kelle jaoks võiks „viirusega elama õppimine“ tähendada just vaktsineerimist kui enda kaitsmist raske haigestumise eest. Kaasuvate haigustega riskirühma puhul võiks kõige usaldusväärsemaks suunajaks olla eriarstid või perearstid, kelle juures oma kroonilisi haigusi ravitakse. Oluliste kaasuvate haigusteta vanemaealiste puhul võiks veenvad olla kogemuslood eakaaslastelt, kes end varem terveks ja tugevaks pidasid, aga sellele vaatamata raskelt koroonasse haigestusid. Sihtrühma esindajatest ligi 60% jaoks on Eesti arstid ja teadlased usaldusväärne infoallikas vaktsineerimisega seotud küsimustes (Vihalemm 2022). Kuna kõhklejad on varem kahelnud, kas arstidel endal on tõest infot vaktsiinide kohta (Kantar 2021), siis on oluline rõhutada, et tänaseks on tekkinud piisavalt usaldusväärset teavet vaktsiinide kohta. Eestis ja mujal tehtud uuringud näitavad, et terved inimesed võivad koroonat raskelt põdeda ja seejärel kroonilistesse terviseprobleemidesse sattuda. Eestis tehtud uuringu andmetel olid vaid kolmandik raske COVID-19 haigusega haiglasse sattunutest varemalt krooniliste haigustega (Meister jt 2021). Pärast COVID-19 raskelt põdemist võib inimeste tervises seisund ja elukvaliteet halveneda: sagenevad südame-veresoonkonna haigused (Sidik 2022), tekkida võib püsiv väsimus ja kognitiivsed häired (Ceban jt 2022) ning kasvab suremuse tõenäosus (Uusküla 2022).

Eriti oluline oleks varustada Ida-Virumaa pere- ja eriarste uuema uuringuinfo vaktsiinide ohutuse ning tõhususe kohta krooniliste haigustega sihtrühma jaoks, sest ebakindlatena mõjunud perearstid olid Ida-Viru vanemaealiste jaoks hirmutavad (Visiit Primo 2021). Teiste käitumise jälgimine ja vahetu kogemuse jagamine sõprade ja pereliikmetega on oluline vaktsineerimise mõjutegur². Umbes 60%-l kõhklejatest on piisavalt vaktsineeritud ja seda pooldavaid lähedasi (Vihalemm 2022). Vaktsineeritud, kel on kõhklevaid sõpru-pereliikmeid, võiks motiveerida viimaseid „nügima“, eriti juhul, kui nad kuuluvad riskirühma. Kommunikatsioonis tuleks vältida instrueerivat stiili ning ilmutada empaatilisust ka teistsuguste vaadete ja arvamuste suhtes. Kõhklejate jaoks võib tunduda ohutum Novavax, kui nõ vana tüüpi vaktsiin, mis on analoogne juba varem laialdaselt kasutatud vaktsiinidega B-hepatiidi, teetanuse ja difteeria vastu.

Vaktsineerimisvastaste seas on levinud arvamus, et tegemist on meedias ülepaisutatud probleemiga, millele on üle reageeritud (Turu-uuringute AS 2022). Viirust võrreldakse gripiga ning vaktsineerimist peetakse vähetõhusaks koroonaviiruse pideva muteerumise tõttu (Kantar 2021). Vaktsineerimise vastaste ratsionaalsus põhineb kaalutlusel, et saadav hüve on väike (pidevalt muteeruva tüve puhul on vaktsiini kaitse pikemas perspektiivis vähetõhus) ning risk samuti väike (koroonat on sarnane gripiga ning kuigi ka grippi surrakse, pole see enamiku jaoks ohtlik). Omikrontüve laine ajal levinud seisukoht, et „omikron on nohu“ tõenäoliselt võimendas seda mõttemustrit veelgi (Turu-uuringute AS 2022). Kui juba 2021. aastal oli sihtrühmas täheldatav trots tungiva vaktsineerimisele suunamise ja piirangute pärast (Kantar 2021), siis 2022. aastal on rahulolematu koroonalukorra ohjamisega ning piirangute leevendamise nõue sihtrühmas valdav (Turu-uuringute AS 2022). Vaktsineerimise vastu olijatest umbes pooled on arvamusel, et teema on poliitilistel või ärilistel põhjustel

---

² Vaktsineeritustest on 76% kõik või enamik lähedasi-sõpru vaktsineeritud või kavatsevad vaktsineerida ja vaid 4%-l on enamik lähedasi-sõpru vaktsineerimata (Vihalemm 2022).

ülepaisutatud (Turu-uuringute AS 2022), mis ei tähenda aga, et nad oleks tingimata vandenõuteooriate pooldajad. Kvalitatiivuuring tõi välja, et peavoolumeedia kajastatud infot kõrvutatakse ja vastandatakse erameedia, nt. Telegrami, infoga, kuna kaheldakse peavoolumeedia usaldusväärsuses (Kantar 2021). Telegrami ja teiste infokanalite jälgimist COVID-19 teemalises küsitlusuuringus ei küsita. Umbes kolmandik vaktsineerimisele vastu olijaist kasutab koroonalukorra kohta info saamiseks nii sotsiaalmeediat/iseotsitud internetilehekülgi, kui ka vähemalt ühte Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) või riigi infokanalitest³, umbes 60% vaktsineerimise vastu olijaist sotsiaalmeediat/iseotsitud internetilehekülgi koroonainfo saamiseks ei kasuta, küll aga kasutab ERRi või riigi infokanaleid (Vihalemm 2022). Kaudselt võib selle põhjal järeldada, et vaktsineerimise vastasus on üle poolte juhtudest taasloodud/võimendatud pigem ametliku info vastanduva retseptioonimehhanismi kaudu⁴ ning maksimaalselt kolmandikul juhtudest⁵ vaktsineerimisega seotud internetis levivast väärinfost. Osa vaktsineerimise vastaseid on eeskätt vastu Euroopa Liidus aktsepteeritud vaktsiinidele, vastandades neile Sputniku, mida Venemaa meedias kiidetakse (Visiit Primo 2021). Tänapäevaks on suur osa neist inimestest, kelle üheks peamiseks vaktsiiniinfo kanaliks on Venemaa meedia ja kes seetõttu on ka tõenäoliselt kokku puutunud Sputniku-narratiiviga, siiski vaktsineeritud (Vihalemm 2022). Teiste käitumise jälgimine ja vahetu kogemuse jagamine sõprade ja pereliikmetega on oluline vaktsineerimise mõjutegur². Vaktsineerimise vastastest umbes pooltel on samamoodi mõtleavad-käituvad sõbrad-lähedased. Vaktsineerimisvastaste seas levivad ka hirmutavad kogemuslood vaktsineerimise (arvatavate) kõrvaltoimete suhtes (Kantar 2021). Eriti vastuolulised on tervisevaevused, mida omistatakse vaktsiini pikaajalisele kõrvaltoimele. Umbes pooltel vaktsineerimise vastastel on oluline osa lähikonnast aga vaktsineeritud või vaktsineerimist pooldav (Vihalemm 2022). Seega on igal teisel juhul lähikonna surve küll teoreetiliselt võimalik, aga praktiliselt ei rakendu. Vahetu kogemuse mõju pärsib asjaolu, et pereringis ja sõprade seas püütakse hoida suhteid ning vaktsineerimise teemadel ei vaielda, pidades vaktsineerimist igapäevase isiklikuks otsuseks (Kantar 2021).

Teaduskirjanduse põhised järeldused

Enamik **COVID-vaktsineerimiskommunikatsiooni uuringuid** on tehtud madala baastaseme tingimustes ja seetõttu ei saa nende tulemusi Eestile, kus on saavutatud 75% hõlmatus, otse üle kanda. Teadusnõukoja ülevaates on kasutatud uuringuid, mis on sihtrühma- või tõrksuse põhjuse põhised. USA kogemuse kohaselt on **kõhklejate** sihtrühmas vaktsineerimist suurendanud isikliku kasu rõhutamine kommunikatsioonis (Reñosa jt 2021). On leitud, et kuna sotsiaalmeedias levitav **väärinfo ja vandenõuteooriad** on esitatud jutustuse vormis, siis sellele tuleks reageerida samuti vastavas vormis: korrigeeriva teabe jagamisele tuleks lisaks luua ja levitada ka nn vastu-jutustusi ehk kontranarratiive, kuna need jäävad paremini meelde ja numbritega mitte-harjunud sihtrühma jaoks tunduvad ka informatiivsemad (Lazić ja Žeželj 2021). Kontra-narratiivid peaks leevendama muret vaktsiinide kõrvaltoime pärast ja leevendama jõuetuse tunnet ja suurendama usaldust tervishoiusüsteemi vastu (Jolley ja Douglas 2014). Hoiduma peab vastandamisest ja naeruvääristamisest, jutustajad võiks olla rühmas nii autoriteetsed inimesed kui ka nõ tavainimesed, rõhutama peab vaktsineerimise kasusid sihtrühma jaoks väärtuslike tegevuste jätkamisel (Lazić ja Žeželj 2021). Suheldes vaktsiinide ja tervishoiu- ning poliitiliste institutsioonide suhtes umbusklike inimestega on oluline olla lugupidav nende tervisealaste teadmiste ja maailmavaate suhtes; mitte varjata negatiivseid fakte; põhjendada piirangute-kohustuste kehtestamise vajadust; hoiduda käskivast või tugevasti turundavast stiilist (Palmedo 2021).

³ Riigiasutuste kodulehed, nt kriis.ee, vaktsineeri.ee või terviseamet.ee, tasuta infoliin 1247.

⁴ Vastanduv retseptioon (Hall 1980) tähendab, et ohuinfot ja käitumisjuhiseid tõlgendatakse vastupidiselt kommunikaatori taotlusele, näiteks Terviseameti statistikat tõendusena vaktsiini kehvade kaitsevõime kohta.

⁵ Sotsiaalmeedia kasutamine koroonainfo allikana või ise internetist info otsimine, mida harrastab kolmandik vaktsineerimise vastastest, ei pruugi tingimata tähendada kokkupuudet vandenõuteooriate jm väärinfoga.

Põhjalik ülevaade varasematest vaktsiinitõrksust leevendavatest sekkumistest (WHO SAGE 2014) annab tõendus põhiseid andmeid **gripivaktsineerimise** kohta USAs ja Euroopa riikides täiskasvanute sihtrühma puhul. Vanemaealiste ja teiste täiskasvanute riskirühmade vaktsineerituse taset gripivaktsiini puhul on suurendanud otsekommunikatsioon, mis põhines eri tüüpi terviseinfo andmebaasidega seotud automatiseeritud süsteemidel (Swenson jt 2012; Humiston jt 2011), tervishoiuasutustes peetavad harivad loengud-vestlused, ooteruumis mängiv video mitmes keeles (Eckert jt 2011), erinevad meeldetuletused (Weaver jt 2007). Häid tulemusi on andnud tervishoiutöötajate ergutamine gripivaktsineerimisel juhtimislik-korraldusliku toe, eraldi veebi, meeldetuletuste ja omavahelise kommunikatsiooni kaudu (Cadena jt 2011, Duval jt 2011), kohaliku tervishoiuautoriteedi isikliku e-kirja saatmine (Abramson jt 2010), konverents uusimate teadusuuringute kohta koos rühmaaruteludega, rollimängudega. Kohaliku vaktsineerimise koordinaator-arsti määramine (Akker jt 2010), parimate vaktsineerimistulemustega kliinikute tunnustamine-premeerimine (Mouzoon jt 2010).

Kokkuvõte

Teadusnõukoda soovib edasises kommunikatsioonis võtta fookusse eeskätt nn kõhklejad ja riskirühma kuuluvad inimesed (60-aastased ja vanemad, krooniliste haigustega). Tõhusaim on kasutada kombinatsiooni erinevatest kommunikatsiooni- ja motiveerimismeetoditest – patsientide kogemuslood, uued kõneisikud, soovitatavalt eri regioonides ja kogukondades sealsed tuntud ja usaldusväärsed inimesed. Kommunikatsioonis tuleks vältida instrueerivat stiili ning ilmutada empaatilisust ka teistsuguste vaadete ja arvamuste suhtes. Kõhklejate jaoks võib tunduda ohutum Novavax kui nõ vana tüüpi vaktsiin, mis on analoogne juba varem laialdaselt kasutatud vaktsiinidega B-hepatiidi teetanuse ja difteeria vastu.

KASUTATUD ALLIKAD

Abramson, Z. (2010). Randomized Trial of a Program to increase Staff Influenza Vaccination in Primary Care Clinics. *Annals of Family Medicine*, 8(4):293-8.

Akker, I. et al (2010). Effects of a multi-faceted program to increase influenza vaccine uptake among health care workers in nursing homes: A cluster randomised controlled trial. *Vaccine* 28(31):5086-92.

Cadena, J. et al (2011). Improving influenza vaccination of healthcare workers by means of quality improvement tools. *Infection Control & Hospital Epidemiology*, 32(6):616-8.

Ceban, F. et al (2022). Fatigue and cognitive impairment in Post-COVID-19 Syndrome: A systematic review and meta-analysis. *Brain, Behavior, and Immunity*, 101: 93-135.

Duval, L. et al (2011). Network 13 partnership to improve the influenza, pneumococcal pneumonia, and hepatitis B vaccination rates among dialysis patients. *Advances in Peritoneal Dialysis*, 27:106-11.

Eckert, L. et al (2011). Achieving high coverage of H1N1 influenza vaccine in an ethnically diverse obstetric population: Success of a multifaceted approach. *Infectious Diseases in Obstetrics and Gynaecology*.

Hall, S. (1980). Encoding and Decoding. (128-138). In Hall, S., Hobson, D., Lowe, A., Willis, P. (Eds.). *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson.

Humiston, S. et al (2011). Increasing Inner-City Adult Influenza Vaccination Rates: A Randomized Controlled Trial. *Public Health Reports* 126:39-47.

- Jolley, D., Douglas K. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. PLoS ONE 9(2): e89177.
- Kantar 2021. COVID 19 vaktsineerimisega seotud argumendid, hirmud ja infovajadus: Kvalitatiivuuringu aruanne. Kantar/Sotsiaalministeerium. Veebruar 2021.
- Lazić, A., Žeželj, I. (2021). A systematic review of narrative interventions: Lessons for countering anti-vaccination conspiracy theories and misinformation. Public Understanding of Science, 30(6): 644–670.
- Meister, T. et al (2021). Clinical Characteristics and Risk Factors for COVID-19 Infection and Disease Severity: A Nationwide Observational Study in Estonia. SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3955730
- Mouzoon, M. et al (2010). Improving Influenza Immunization in Pregnant Women and Healthcare Workers. American Journal of Managed Care, 16(3):209-16.
- Palmedo, C. et al (2021). Exploring Distrust in the Wait and See: Lessons for Vaccine Communication. American Behavioral Scientist 0(0) 1–13.
- Reñosa, M. et al (2021). Nudging toward vaccination: a systematic review. BMJ Global Health doi:10.1136/bmjgh-2021-006237
- Sidik, S. (2022). Heart-disease risk soars after COVID — even with a mild case. Nature News. <https://www.nature.com/articles/d41586-022-00403-0>
- Swenson, C. et al (2012). Using information technology to improve adult immunization delivery in an integrated urban health system. Joint Commission Journal on Quality & Patient Safety, 38(1):15-23.
- Turu-uuringute AS (2022). COVID-19 teemaline küsitlus. 38. küsitluslaine. Raport. Turu-uuringute AS/Riigikantselei. Veebruar 2022.
- Uusküla, A., et al (2022). Long-Term Mortality Following COVID-19 Infection: A National Cohort Study From Estonia. SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4028547
- Vihalemm, T (2022). COVID-19 teemalise küsitluse 37. ja 38. küsitluslaine koond-andmebaasi põhjal tehtud vaktsineerimata vastajate analüüs. Turu-uuringute AS/Riigikantselei. Veebruar 2022.
- Visiit Primo (2021). COVID-19 vaktsineerimise valdkonna Ida-Virumaa vene kodukeelega eakate elanike hoiakud. Sotsiaalministeerium/ Visiit Primo OÜ.
- Weaver, F. et al (2007). Interventions to Increase Influenza Vaccination Rates in Veterans with Spinal Cord Injuries and Disorders. Journal of Spinal Cord Medicine, 30(1):10-9.
- WHO SAGE 2014. Strategies for addressing vaccine hesitancy – a systematic review. WHO SAGE working group dealing with vaccine hesitancy. https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/3_SAGE_WG_Strategies_addressing_vaccine_hesitancy_2014.pdf